

בס"ד, כסלו תשפ"א

מכירת הבכורה – האם היה מותר ליעקב לקנות את הבכורה?

א. ספר בראשית פרק כה

- (כט) וַיִּזְדַּע יַעֲקֹב נְזִיד וַיָּבֵא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֲגֹף :
(ל) וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטְנִי נָא מִן הָאֲדָם הַזֶּה כִּי עֲגֹף אֲנֹכִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָוִם :
(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכָּרָה כִּיֹּם אֶת בְּכֹרְתְּךָ לִי :
(לב) וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ הֲנֵה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלָמָּה זֶה לִּי בְּכָרָה :
(לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׂבָעָה לִּי כִּיֹּם וַיִּשְׂבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתּוֹ לְיַעֲקֹב :
(לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂוֹ לְחֶם וַיִּזְדַּע עַדְשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיִּקֶּם וַיִּלְךָ וַיִּבֹז עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכֹרָה :

ב. אבן עזרא על בראשית פרק כה פסוק לא

(לא) והבכורה - שייקח פי שנים בממון אביו. ויש אומרים שיש לבכור לעולם מעלה על הצעיר, לקום מפניו ולשרתו כבן לאב :

ג. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יג/א

כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב. אמר להן: ממרא קרית הארבע היא חברון. ואמר רבי יצחק: קרית ארבע ארבע זוגות היו: אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. איהו קברה ללאה בדידיה, והאי דפייש דידי הוא. אמרו ליה: זבינתה.

ד. רמב"ם יד החזקה הלכות מכירה פרק כב

(ה) דבר שאין ברשותו של מקנה אינו נקנה, והרי הוא כדבר שלא בא לעולם. כיצד? מה שאירש מאבא מכור לך, מה שתעלה מצודתי מן הים נתון לך, שדה זו לכשאקחנה קנויה לך, לא קנה כלום, וכן כל כיוצא בזה :

ה. ספר ויקרא פרק כה

(יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו :

ו. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קטז/א

תניא: הרי שהיה בורח מבית האסורין, והיתה מעבורת לפניו, ואמר ליה: טול דינר והעבירני, אין לו אלא שכרו. אלמא אמר ליה משטה אני בך.

ז. רמב"ם יד החזקה הלכות גזלה ואבדה פרק יב

(ז) וכן מי שברח מבית האסורים, והיתה מעבורת לפניו, ואמר לו: 'העבירני ואני נותן לך דינר' והעבירו אין לו אלא שכרו.

ח. ספר דברים פרק כא

(טו) כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה :

(טז) והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור :

(יז) כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה :

ט. סערת אליהו, עמ' כג

מעשה שהיה בימי הגר"א ז"ל. כי איש אחד לקח אשה וישנאה ויגרשה איזה שבועות אחר החתונה, ויקח תיכף אשה אחרת, והנה עוד לא כלו שבעה ירחים, ותלד האשה השנייה לו בן, ואחר זה נודע כי בעוד ימים לא כבירים ילדה גם האשה הראשונה הגרושה גם כן בן זכר, כי נמלאו לה תשעה ירחים. ואחר זמן רב נפלה מחלוקת בין משפחת הגרושה ובין האיש המגרש, מי יהיה היורש נחלתו לקחת פי שנים. והיה כאשר נודע הדבר לרבינו הגר"א ז"ל, אמר כי גם על זה רמזה לנו התוה"ק. כי באמת קשה הרבה קושיות בקרא.

י. ספר קול אליהו על דברים פרק כא פסוק יז

ובאמת קשה הרבה קושיות בפסוקים הללו:

א'. בתחילה אמר 'וילדו לו בנים האהובה והשנואה', משמע שבתחילה ילדה האהובה, ואחר זה אמר 'והיה הבן הבכור לשנואה'?

ב'. מה זה שכתבה תוה"ק לא יוכל לבכר את בן האהובה, מהיכא תיתי שיוכל לבכר עד שתצטרך להזהיר שלא יוכל לבכר, מה שלא מצינו כזאת ברוב המצות.

ג'. מדוע קרא אותה שנואה (לפי פשוטו של מקרא), והא 'לא תשנא וגו',

ד'. מדוע פירשה לנו התוה"ק הטעם בזה ('כי הוא ראשית אונו'), יותר מרוב מצות.

אמנם יש לבאר די"ל דמיירי באופן כזה, למשל ראובן נשא אשה ושנאה וגרשה איזה שבועות אחר הנישואין, ולקח תיכף אשה אחרת, והנה עוד לא כלו שבעה ירחים, ותלד האשה השנייה לו בן, ואחרי זה בעוד ימים לא כבירים, ילדה גם האשה הראשונה הגרושה גם כן בן זכר, כי נמלאו לה תשעה ירחים, והשתא אין אנו יודעים מי יהיה היורש נחלתו לקחת פי שנים, לזאת רמזה לנו התורה הקדושה בכאן, שהגרושה תכונה בשם שנואה, והשניה שלקח תחתיה תכונה בשם אהובה. ובאופן זה יחפוץ הבעל לבכר את בן האהובה [היינו השניה] על פני בן השנואה [היינו המגורשת] ולתת לבן השניה פי שנים, וטעמו ונימוקו עמו יען הוא נולד בתחילה, על כן צייתה התוה"ק כי 'לא יוכל לבכר את בן האהובה, כי אם את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים', [אף שנולד אחר כך], וכדי שלא יהיה הדבר לפלא, לכן פירשה לנו התורה הקדושה הטעם כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה, כי אחרי זמן הריון אזלינו, ולא אחר הלידה, והראשון בן השנואה יירש את נחלת אביו ויקח פי שנים.

יא. רש"י על בראשית פרק כה פסוק כו

(כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו' - שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו, בדין היה אוהו בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה, ועשו מן השניה. צא ולמד משפופרת שפיה קצרה, תן בה שתי אבנים זו אחר זו - זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה, והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון. ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה, כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה, ויטול את הבכורה מן הדין:

יב. פירוש בעלי התוספות על בראשית פרק כה פסוק לד

וא"ת היאך רימה יעקב עשו, הלא הצדיקים גנותם לעשות מרמה. וי"ל דמן הדין היה יעקב בכור. משל אם נותן אדם שני אבנים בצלוחית אחת, מי יצא ראשון? מי שהושם ראשון או אחרון. מה שהושם אחרון יצא תחלה, כך יעקב היה טיפה ראשונה ולכך יצא אחרונה.

יג. העמק דבר על דברים פרק כא פסוק טו

ומכל מקום והיה הבן הבכור לשניאה. משום שנולד השני תחלה.

(הן נשמע בשם הגר"א ז"ל להיפך שהולכין אחר העיבור. ולא אאמין לקול השמועה בשם רבינו הגר"א. ושקר העידו בשמו ז"ל):

יד. אור תורה, רבי מאיר יחיאל הלוי, עמ' קע"א

מעשה י"ל דרבקה התפלאה על שנתרוצצו הבנים בקרבה, דבכל עוברים אין יצה"ר בבטן ולא לו יש יצר במעי אמם וניתן להם דעת משעת יצירה... ועל כן הדין דראשון ללידה הבכור, אבל ביעקב ועשיו היה משונה, דניתן להם הדעת ביצירה והוי יעקב הבכור.

טו. רש"י על בראשית פרק כה פסוק כב

(כב) ויתרוצצו... רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר - יעקב רץ ומפרכס לצאת. עוברת על פתחי עבודה זרה - עשו מפרכס לצאת.

טז. אברבנאל על בראשית - פרק כה פסוק כט-לד

אבל היה השתדלותו בזה כדי לירש את ברכת אברהם אשר ברכו ה', שהיא בהתייחדות ההשגחה בו ובזרעו בירושת הארץ שנמשך ממנה... וזה היה ממונו ועושרו של יצחק שירש מאברהם אביו, וזה יהיה הממון העושר והסגולה שיוריש לבניו, לא שאר הנכסים צאן ובקר ושאר הטובות והכבודות המדומות: והנה יעקב חשב בלבו שהירושה האלקית הזאת, לא היה אפשר שיזכו בה הוא ועשו אחיו שניהם יחד. יען לא היו מטבע אחד, וטבעיהם ומידותיהם היו בתכלית החילוף וההרחקה זה מזה, ושיתחייב מזה גם כן חילוף גדול בדעותיהם ואמונותיהם. ויעקב היה איש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאד, ולכן ראוי לירש הייעודים האלוקיים. אבל עשו היה איש רע מעללים אין פחד אלקים לנגד עיניו, ולא היה מאמין בהשגחתו ולא חפץ בדבקותו. ואיך יהיה אם כן יורש הירושה האלקית כיעקב, והיה כצדיק כרשע; כעובד אלוקים כאשר לא עבדו, ומפני זה כולו היה מן ההכרח שאחד מהם בלבד ישב על כסא אברהם ויצחק וירש את יעודיהם הטובים: והיה נופל בלבו של יעקב ספק עצום, האם יירש אותם עשו להיותו הבן הבכור ליצחק, ושעליו נאמר (לעיל יז, יט): "וקראת את שמו יצחק והקימותי את בריתי אתו לברית עולם ולזרעו אחריו", או אם יהיה יורש אותם הייעודים יעקב מפני צדקותו ושלמותו. כי הנה היות שניהם יורשים אותם יחד, לא יתכן בשום פנים לזווגם כאחד. הטמא והטהור יחדו...

והיה בלבו של יעקב שלא היה בזה עלבון לעשו, כי הוא לא היה מאמין באותן הייעודים ולא חפץ באותה ירושה, וכמו שאמר: "ולמה זה לי בכורה". והיה יעקב ירא, שמא מפני רשעת עשו יעביר הקדוש ברוך הוא אותה נחלה וירושה אלוקית כולה לבני ישמעאל או אל זולתו מיורשי אברהם, וכדי שלא תאבד המתנה ההיא והירושה הקדושה מבית אביו, אמר בלבו מוטב שאזכה אני בה בקניין ובכורה מעשו ברצונו, משנפסידה שנינו אנחנו וגם לי גם לו לא תהיה:

ואמנם הביאור השני הוא: שיעקב אמר לעשו: הנה הבן הבכור הוא עומד במקום אביו, ועליו מוטלת הנהגת הבית במקום אביו - בהיות האב חלוש וזקן ולא יוכל להנהיגו - שאז הבן הגדול הוא אשר ימלא מקומו, בתנו טרף לביתו וחוק לאחיו הקטנים כאילו הם בניו. ואתה עשו אינך עושה כן, שאתה תלך תמיד בשדה ואינך חושש בדבר מהבית. ואביך הוא כאילו מת ובטל מן העולם, ואני נער קטון וכואב, ואצטרך לעבוד את אבי בחוליו, ולעשות נזיד שיאכל. ולא די לי כל הצער הזה, אלא שגם אתה תבוא מן השדה כדוב שכול, וכדרך הזוללים תבקש ממני "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה". כאילו מוטל עלי להכין לפניך מה שתאכל... לכן בחר לך: אם תרצה להיות בכור - עשה הנהגת הבית וצרכה במקום אביו, ויהיה כל העול מוטל עליך; ואם לא תרצה לקחתו - הנח לי את הבכורה, ואני אעשה את הכל, ואתן לך לאכול כמו שיתן הבכור לצעיר... והנה עשו התבונן בלבו, ואמר: גם אני לא בחרתי ללכת בדרכי אבותי, שתפארתם לשבת בית...או שקיבל יעקב על עצמו הנהגת הבית כולה ובקשת צרכיו והכנתם, ולכן היה שמיד נתן לעשו לחם ונזיד עדשים, כאשר יתן הבכור לצעיר לאכול.

יז. מדרש רבה בראשית פרשה סג פסקה יג

ויאמר השבעה לי, מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה, דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורים, משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. אמר: יהיה רשע זה עומד ומקריב, לפיכך נתן נפשו על הבכורה, הה"ד (יתזקאל לה) כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך, ועשו הוא שונא את הדם.

יח. רש"י על בראשית פרק כה פסוק לא

בכרותך - לפי שהעבודה בבכורות, אמר יעקב: אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה.

יט. מזרחי על בראשית פרק כה פסוק לא

ושמא יש לומר, דמכירה זו לא היתה אלא לבטל עשו מעבודה, שהיה סבור לשמש בעבודת הקרבנות כמנהג הבכור, ועם המכירה הזאת שנשבע שלא יערער בה, נתבטל מהעבודה ונתקיים הדין במקומו, שלא היה ראוי לרשע כמוהו להקריב לגבוה:

כ. רש"י על בראשית פרק כה פסוק לב

(לב) הנה אנכי הולך למות - (מתנוודת והולכת היא הבכורה שלא תהא כל עת העבודה בבכורות כי שבת לוי יטול אותה, ועוד) אמר עשו: מה טיבה של עבודה זו? א"ל: כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלוין בה כאותה ששינו (סנהדרין סג) אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש, אמר: אני הולך למות על ידה, אם כן מה חפץ לי בה:

כא. מדרש הגדול, תולדות

ויאמר יעקב השבעה לי כיום'. אמר לו: הוי יודע שלאחר מתן תורה אין שם מכירה לבכורה, ולא תועיל בה שבועה, אלא בזמן הזה בלבד, לכך נאמר **כיום**.

כב. הטור הארוך על בראשית פרק כה פסוק לא

תימה, מה מכר שייך בבכורה, שאינו דבר שנתפס בקניין, ואי משום ירושת פי שנים, הא קיימא לן (ב"מ טז, א) מה שאירש מאבא מכור לך לא אמר כלום... וא"א הרא"ש ז"ל מדקדק מכאן, מי שמוכר לחבירו דבר שאין הקנין חל עליו, כגון מה שאירש מאבא או מי שמוכר מלוה על פה שיש לו על אחרים, שאינה נמכרת בקניין, **ונשבע עליו, שהמכר חל מכח השבועה**, לא מבעיא שכופין אותו לקיימו בשביל שבועתו, אלא אפילו שם מכר עליו, כדקא חזינא הכא דקרי ליה מכר בשביל השבועה:

כג. ספר גור אריה על בראשית - פרק כה פסוק לא

ונראה לי דווקא גבי כהונה שזכתה לו התורה, וישראל זר הוא נחשב (רש"י ויקרא כב, יב), אבל קודם מתן תורה שהיתה העבודה בבכורות (זבחים קיב ע"ב) מפני שהוא ראוי לכבוד, ולא מצאנו שזכתה לו מדין התורה, אלא שכך הוא מן הסברא והמשפט שיהיה הבכור הגדול והחשוב - עובד, ולפיכך יכול למכור, דהא שלו הוא הכבוד, ויכול למחול.

כד. קצות החושן סימן רסד ס"ק ד

(ד) ואם נשבע או בתקיעת כף ליתן לו, נראה שצריך ליתן לו כל שכרו כיון שנשבע, דעיקר הטעם דאינו אלא משטה אני בך, ושבועה מסלק השטאה ואפילו מת צריכין היורשין לשלם.

כה. אור החיים על בראשית פרק כה פסוק לד

(לד) ויקם וילך ויבז עשו וגו', פירוש, התורה מעידה עליו שביזה הבכורה בדעתו, ולזה לא הספיק לומר ויבז וחוזר על עשו האמור בסמוך, והבן וכוונת הודעה זו לומר גם בלא טעם דלאונסו גמר כי בעיניו בזויה היא, ומכור ימכרנה בדבר מה, הגם שלא היה צריך להשיב נפשו וגמר ומקנה:

כו. מדרש רבה בראשית פרשה סג פסקה יא

(יא) 'ויזד יעקב נזיד', אמר לו: מה טיבו של נזיד זה? אמר לו: שמת אותו זקן. אמר: באותו הזקן פגעה מדת הדין? אמר לו: הין. אמר: אם כן לא מתן שכר ולא תחיית המתים! ורוח הקדש צווחת: (ירמיה כב, י) 'אל תבכו למת ואל תנידו לו' - זה אברהם, 'בכו תבכה להולך' - זה עשו:

כז. מדרש תנחומא כי תצא פרק ד

שתי עבירות קשות בא על נערה מאורשה, והרג את הנפש.

כח. ספר ישעיה פרק כב

(יב) וַיִּקְרָא אֲדָנִי יְיָ וְדָד צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְחָה וּלְחֶגֶר שָׁק: (יג) וַהֲנֵה שְׂשׂוֹן וְשִׁמְחָה הֲרֵג בְּקֶר וְשָׁחַט צֹאן אָכַל בְּשָׂר וְשָׁתוֹת יַיִן אָכּוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוֹת: